جهت تهیه این کتاب می توانید با شماره

تلفن های ذیل تماس حاصل نمایید.

۰۲۵ - ۳۷۷ ۴۹ ۲۷۴

۰۹۱۲ ۶۵۲ ۵۰ ۷۰

همچنین می توانید در شبکه های

اجتماعی ایتا و تلگرام با شماره فوق

سفارش خود را ثبت فرمایید.

کانال ایتا: nashrehoghoghepoya

کانال تلگرام: hoghoghepoyapub

فروشگاه اینترنتی: www.hpbook.ir

صفحه اینستاگرام: pooyalaw

انتشارات حقوق پویا

بسم الله الرَّحمن الرَّحیم

پابندهای الکترونیکی در رویه قضایی (با دیدگاه حقوقی- کیفرشناختی)

گردآوری و تالیف:

امیر پوستچی

پژوهشگر دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی

مدرس دانشگاه

عضو مرکز وکلای قوه قضائیه

انتشارات حقوق پویا

بر خود لازم می‌دانم از اساتید محترم و فرهیخته، آقایان دکتر حسنعلی موذن‌زادگان، دکتر غلامحسن کوشکی و دکتر مهرداد رایجیان اصلی که در مسیر تألیف این اثر، با راهنمایی‌های علمی خود، تذکرات ارزشمند و حمایت‌های مشفقانه خویش، چراغ راه اینجانب در مسیر علم و پژوهش بوده اند، صمیمانه سپاسگزاری کنم. بی‌تردید، بهره‌مندی از دانش و تجربیات گران‌بهای ایشان نقشی مؤثر در شکل‌گیری و تکمیل این اثر داشته است. از خداوند متعال برای یکایک این بزرگواران، سلامتی، سربلندی و توفیق روزافزون مسئلت دارم.

مؤلف

فهرست مطالب

مقدمه ۹
الف) بیان مسئله ۱۰
ب) پرسش‌های پژوهش ۱۴
سوال اصلی ۱۴
سوال فرعی ۱۴
فرضیه‌های پژوهش ۱۴
فرضیه اصلی ۱۴
فرضیه فرعی ۱۴
اهداف پژوهش ۱۵
اهداف اصلی ۱۵
اهداف فرعی ۱۵
روش تحقیق ۱۵
پیشینه پژوهش ۱۶
ساختار پژوهش ۱۹
فصل اول: مفاهیم، سیر تاریخی نظارت سامانه‌های الکترونیکی و تجهیزات آن ۲۱
گفتار اول: مفاهیم و تجهیزات نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۲۲
بند اول: مفهوم لغوی ـ اصطلاحی نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۲۷
الف- مفهوم لغوی نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۲۷
ب- مفهوم اصطلاحی نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۲۸
ج- مفاهیم کاربردی نظارت سامانه‌های الکترونیکی در آیین نامه اجرایی مراقبت‌های الکترونیکی ۳۱
۱- تجهیزات و سازمان ۳۱

۲- مراقبت الکترونیکی و مرکز مراقبت الکترونیکی ۳۲
۳- محدوده مراقبت ۳۲
۴- سما ۳۳
۵- مامور مراقب و مامور ناظر ۳۳
۶- وثیقه ۳۳
۷- مرجع قضایی و دوره زمانی خروج ۳۴
۸- شبکه ملی عدالت ۳۴
بند دوم: فناوری و تجهیزات نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۳۴
الف- GPS ۳۶
ب- تفاوت GPS با GPRS ۳۷
ج- فناوری RFID ۳۸
د- ماهواره و فرکانس رادیویی ۳۹
ه- ارتباطات رادیویی ۴۰
گفتار دوم: سیر تاریخی نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۴۰
فصل دوم: رویکرد حقوقی و تبیین چالش‌ها و ابهامات نظارت سامانه‌های الکترونیکی ..۵۴
گفتار اول: شرایط صدور نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۵۵
بند اول: دامنه شمول بهره مندی از نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۵۷
بند دوم: مرجع صادرکننده نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۶۲
بند سوم: مدت اجرا و قابل اعتراض بودن نظارت سامانه‌های الکترونیکی..... ۶۴
گفتار دوم: چالش‌های تقنینی و ساختاری نظارت سامانه‌های الکترونیکی..... ۶۸
بند اول: چالش‌های تقنینی ۶۸
الف- ابهام در مورد دامنه شمول نظارت سامانه‌های الکترونیکی..... ۶۹
۱- نظارت الکترونیکی متهمین..... ۷۱

۲- نظارت الکترونیکی محکومان ۷۳
۳- نظارت الکترونیکی در موارد خاص ۷۴
ب- عدم شفاف سازی دقیق در مورد معیار و شرایط صدور نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۷۶
ج- ابهام در مورد نحوه درخواست زندانی برای استفاده از نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۸۳
بند دوم: چالش‌های ساختاری ۹۱
الف- ابهام در مورد وظایف دادستان و قاضی اجرای احکام برای صدور نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۹۲
ب- امکان یا عدم امکان عدول قاضی از رای قطعی نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۹۳
ج- امکان یا عدم امکان صدور نظارت سامانه‌های الکترونیکی در مرحله اجرا و پس از قطعیت حکم ۹۵
گفتار سوم: چالش‌های اجرایی و کاربردی نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۱۰۰
بند اول: چالش‌های اجرایی ۱۰۱
الف- ابهام در مورد نحوه عملکرد و ویژگی‌های ساختاری تجهیزات نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۱۰۱
ب- معضلات اعمال نظارت سامانه‌های الکترونیکی و بالا بودن وثیقه و هزینه‌های استفاده از تجهیزات الکترونیکی ۱۰۸
ج- عدم تبیین دقیق وظایف و دامنه شمول مامورین نظارتی ۱۱۲
بند دوم: چالش‌های کاربردی ۱۱۴
الف- ابهام در مورد محدوده تردد بهره وران نظارت سامانه‌های الکترونیکی و امکان یا عدم امکان گسترش محدوده تردد ۱۱۵

ب- امکان یا عدم امکان خروج از محدوده تعیین شده بدون اجازه از مقام قضایی..... ۱۱۸
ج- عدم تصریح دقیق در مورد تعهدات و ضمانت اجرای تخلف از تعهدات بهره وران نظارت الکترونیکی..... ۱۲۰
فصل سوم: رویکرد کیفرشناختی گرایش به اعمال نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۱۲۷
گفتار اول: مبانی کیفرشناختی توجیه کننده اعمال نظارت سامانه‌های الکترونیکی.. ۱۲۸
بند اول: احترام به آزادی و کرامت انسانی ۱۲۸
بند دوم: پذیرش فرهنگ زندان ۱۳۱
بند سوم: کاهش ازدحام جمعیت کیفری زندان و هزینه‌های اقتصادی..... ۱۳۴
بند چهارم: ناکارآمدی زندان و شکست مجازات حبس در دستیابی به اهداف ۱۴۷
الف- ناتوانی در پیشگیری از جرم..... ۱۴۸
ب- شکست برنامه‌های اصلاح و درمان ۱۴۹
ج- از بین رفتن حس مسئولیت بزهکار و جرم زا بودن محیط زندان ۱۶۲
۱) جرایم جنسی: ۱۶۵
۲) جرایم مربوط به مواد مخدر: ۱۶۶
گفتار دوم: مزایا/ معایب اعمال نظارت سامانه‌های الکترونیکی و تاثیر آن در بازپروری محکومان و بسترهای مورد نیاز برای اعمال آن ۱۶۷
بند اول: مزایای اعمال نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۱۶۹
الف- کنترل دقیق ۱۷۰
ب- اصلاح و بازپروری..... ۱۷۲
ج- حفظ رابطه عاطفی با خانواده و امرار معاش..... ۱۸۰
بند دوم: معایب اعمال نظارت سامانه‌های الکترونیکی..... ۱۸۲
الف- ورود به حریم خصوصی افراد ۱۸۲

ب- بالا بودن هزینه ها ۱۸۴
ج- فقدان آموزش کافی و بروز مشکلات فنی و نظارتی ۱۸۷
بند سوم: بسترهای مورد نیاز برای اعمال نظارت سامانه‌های الکترونیکی..... ۱۸۸
الف- تقنینی..... ۱۸۸
ب- فرهنگی و آموزشی ۱۹۰
ج- اجرایی..... ۱۹۴
د- اقتصادی..... ۱۹۶
نتیجه گیری و پیشنهادات..... ۱۹۸
ضمائم و پیوست ها ۲۰۴
الف) آرای قضایی ۲۰۴
ب) آیین نامه اجرایی مراقبت‌های الکترونیکی ۲۲۷
ج) فرم‌های مخصوص استفاده از نظارت سامانه‌های الکترونیکی ۲۳۲
د) دستور العمل واگذاری بخش فنی مراقبت الکترونیکی زندانیان..... ۲۴۱
ه) دستور العمل تعیین محدوده مراقبتی محکومان تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی..... ۲۴۳
منابع و ماخذ ۲۴۵

مقدمه

مطابق استانداردهای بین المللی، بازپروری بزهکاران و بازاجتماعی کردن موفق آنان برای بازگشت به جامعه یکی از اهداف بنیادین عدالت کیفری است زیرا کاهش تعداد بزهکارانی که مرتکب تکرار جرم می‌شوند به معنی کاهش تعداد بزه دیدگان و افزایش امنیت جامعه و کاهش هزینه‌های کیفری است. امروزه هدف عمده اغلب نظام‌های کیفری از اعمال مجازات، علاوه بر سرکوب بزهکار، بیشتر تاکید بر فراهم کردن زمینه‌ی بازگشت موفقیت آمیز اجتماعی مجرم به جامعه است بنابراین ضمانت اجراهای کیفری تنها شامل مجازات حبس نیست بلکه تدابیری مانند جایگزین‌های حبس را نیز در برمی گیرد. نظام‌های عدالت کیفری باید برنامه‌های موثری را جهت پیشگیری از تکرار جرم و توقف دور باطل و شکست خورده‌ی اجتماعی کردن بزهکاران، تدوین و اجرا کنند که برای این منظور، دیدگاه قانون گذار به سمت ایجاد و اعمال نهادهای ارفاقی در ماده۶۲ قانون مجازات اسلامی سوق یافت که یکی از این نهادهای ارفاقی، نظارت سامانه‌های الکترونیکی است.

این نهاد روش موثری برای بازاجتماعی کردن مجرمین است و باعث می‌شود بزهکاران سبک زندگی خود را تغییر داده و در جامعه محلی و در کنار خانواده، زندگی و امرار معاش کنند و آسیب‌های ناشی از ارتکاب جرم را نیز جبران و نقش مثبتی در جامعه ایفا کنند.

استفاده از هرگونه ضمانت اجرا و تدابیری که خارج از محیط رسمی زندان اعمال می‌شود باعث ایجاد و توسعه و تقویت احساس مسئولیت، تعهد و تعلق اجتماعی و اعطای فرصت زمینه بازگشت به جامعه و باز اجتماعی کردن مجرم را فراهم می‌کند.

یکی از مصادیق جایگزین‌های حبس، نظارت سامانه‌های الکترونیکی است. مراقبت الکترونیکی یا نظارت سامانه‌های الکترونیکی عبارت از نظارت و کنترل فرد تحت مراقبت به صورت مستمر یا دوره ای، با استفاده از ابزار و تجهیزات الکترونیکی است.

فصل اول:
مفاهیم، سیر تاریخی نظارت سامانه‌های الکترونیکی و تجهیزات آن

در این فصل تلاش می‌شود که مفاهیم نظارت سامانه‌های الکترونیکی، از لحاظ لغوی و اصطلاحی بررسی شود همچنین به تبیین مفاهیمی که در آیین نامه اجرایی مراقبت‌های الکترونیکی مصوب ۱۳۹۷ به کار رفته است نیز پرداخته خواهد شد سپس ماهیت و مقدمات نظارت سامانه‌های الکترونیکی به عنوان مجازات حبس بدون نگهداری در زندان و همچنین به عنوان مجازات جایگزین حبس بررسی می‌شود و در ادامه مباحث پژوهش پیش رو در فصل اول، سعی بر آن است که به تبیین فناوری و تجهیزات نظارت سامانه‌های الکترونیکی اعم از GPS و RFID و دیگر تجهیزات مرتبط به این نهاد ارفاقی پرداخته شود و در قسمت آخر این فصل، سیاست کیفری حاکم بر مجازات‌های جایگزین حبس و سیر تاریخی نظارت سامانه‌های الکترونیکی نیز بررسی خواهد شد.

گفتار اول: مفاهیم و تجهیزات نظارت سامانه‌های الکترونیکی

بر اساس تبصره ۱ ماده ۲۶ آیین‌نامه شیوه اجرای قرارهای تأمین و نظارت قضایی، نظارت و کنترل الکترونیکی روشی است که امکان حضور و غیاب متهم را از راه دور و فقط در محدوده‌ای مکانی که توسط مرجع صادرکننده قرار تعیین می‌شود، به مدت معین توسط تجهیزات و ابزارهای الکترونیکی که فی الحال منظور همان پابند الکترونیکی است که به این منظور طراحی شده است، فراهم می‌کند.

نظارت الکترونیکی نوعی بازداشت خانگی است که با استفاده از تجهیزات خاص الکترونیکی بر اجرای آن نظارت می‌شود. در عمل، دستبند یا پابندی دایره‌ای یا مستطیلی شکل، همانند ساعت که دارای فرستنده و گیرنده‌های خاصی است و به مچ دست یا قوزک پای فرد بازداشت شده بسته می‌شود و به این وسیله، مرکز کنترل می‌تواند مطلع شود که آیا شخص تحت مراقبت در ساعاتی که قاضی تعیین کرده در محل مورد نظر حضور دارد یا خیر[۱].

نظارت سامانه‌های الکترونیکی به معنای کنترل و نظارت بر افراد از طریق ابزار و وسایل الکترونیکی خارج از محیط آلوده زندان است. این روش نه تنها راهبرد نظارت و کنترل را نشان می‌دهد، بلکه راهبرد توسعه مجازات‌های اجتماع محور یا همان جایگزین‌های حبس را نیز تقویت می‌کند. با استفاده از این تدبیر، فرد می‌تواند وارد جامعه شود و بدون اینکه هیچ شهروندی از مجرم بودن او مطلع شود، به بازاجتماعی شدن بپردازد. این روش به او اجازه می‌دهد تا ارتباطات خود با جامعه را حفظ کند و از ظرفیت‌های موجود در این ارتباطات بهره‌مند شود، ضمن اینکه می‌تواند امرار معاش کرده و علاوه بر آن، از برچسب‌های مجرمانه و نگاه‌های بدبینانه مردمی که در جامعه محلی حضور دارند، در امان بماند[۲].

---

۱. جاوید زاده، حمید رضا و میره ای، سید حسن، **مراقبت الکترونیکی و بررسی اجمالی آن بر اساس آموزه‌های فقه اسلامی**، فقه و حقوق،سال۱، شماره۲، ۱۳۸۳،ص۱۹۴

۲. تدین، عباس، **نظارت الکترونیکی گامی به سوی جایگزین‌های زندان**، مجله حقوقی دادگستر، شماره۶۴، ۱۳۸۷،ص۶۴

نظارت سامانه‌های الکترونیکی روشی نسبتاً جدید برای رعایت قواعد حبس خانگی است. برای نظارت بر رفت وآمد مجرم، پابندی الکترونیکی به پای او بسته می‌شود که به رایانه‌ای در مرکز مراقبتی زندان متصل است و علامت‌ها و فرکانس‌هایی را به مرکز مراقبت‌های الکترونیکی ارسال می‌کند. هدف از اعمال نظارت سامانه‌های الکترونیکی می‌تواند متنوع باشد؛ در برخی موارد برای کاهش هزینه‌های زندان و در موارد دیگر برای کاهش احتمال تکرار جرم استفاده می‌شود.[۱]

نظارت سامانه‌های الکترونیکی به افرادی که ممکن است در صورت عدم استفاده از نظارت قضایی به زندان بروند و به این خاطر برچسب مجرمانه بخورند، اجازه می‌دهد که آزاد بمانند و با محدودیت‌های منع رفت وآمد مواجه شوند. در قانون ایران، نظارت الکترونیکی تعریف مشخصی ندارد و با توجه به جدید بودن این نهاد در حقوق ایران، در کتب حقوقی نیز به صورت مختصر به توضیح مفهوم و محتوای آن پرداخته شده است.

نظارت سامانه‌های الکترونیکی در حقوق کیفری ایران به معنای مجموعه اقداماتی است که در خصوص متهمین و محکومین به حبس، پس از اخذ موافقت آن‌ها، از سوی مقام قضایی اعمال می‌شود. متهم یا محکوم با استفاده از تجهیزات الکترونیکی در محل اقامت یا محدوده تعیین‌شده از سوی مرکز مراقبت‌های الکترونیکی کنترل می‌شود و خروج از محل تعیین‌شده بدون اجازه از مقام قضایی مربوطه و نقض تعهدات یاد شده، دارای ضمانت اجراست. متهم یا محکوم در این مدت، ملزم به رعایت تعهدات و انجام دستورات تعیین‌شده از سوی مرجع قضایی است و عدم رعایت مقررات نظارت الکترونیکی یا ارتکاب جرم جدید، ممکن است منجر به لغو نظارت الکترونیکی شود.

---

۱. آشوری، محمد، **جایگزین‌های زندان و مجازاتهای بینابین**، چاپ اول، انتشارات گرایش، ۱۳۸۲، ص ۴۰۱

نظارت سامانه‌های الکترونیکی به معنای کنترل و مراقبت از طریق ابزارهای الکترونیکی است. سازوکاری است که بازپرس با استفاده از ابزارهای الکترونیکی، متهم را تحت نظارت قضایی قرار می‌دهد[۱].

ابزارهای الکترونیکی می‌توانند موقعیت متهم را در سامانه مربوط مشخص کنند و ناظر بر حرکت و تغییر مکان او باشند. این ابزارها در اعمال قرار نظارت قضایی می‌توانند بسیاری از هزینه‌ها را کاهش دهند از این رو در نظام قضایی ایران به موجب بند «چ» ماده ۲۱۷ آ.د.ک، امکان صدور قرار تأمین مزبور پیش بینی شده است و استفاده از این نوع فناوری در فرایند تحقیقات مقدماتی، مقرر گردیده است.

چنانچه بازپرس مبادرت به صدور قرار عدم خروج از منزل یا محل اقامت تعیین شده با موافقت متهم و با تعیین وجه التزام از طریق نظارت سامانه‌های الکترونیکی کند، قانون گذار تشریفات صدور این قرار و نحوه نظارت بر متهم را در منزل یا محل اقامت در «آیین نامه اجرایی مراقبت‌های الکترونیکی که در ۲۸ ماده و ۵ تبصره در تاریخ ۱۳۹۷/۰۴/۱۱ به تصویب رییس قوه قضائیه رسیده است مقرر کرده است. طبق مقررات مزبور باید موافقت متهم نسبت به تعیین محدوده مراقبت یعنی محلی که متهم متعهد به استقرار در آن محل خواهد بود اخذ شود. مبنای اخذ موافقت این است که متهم احیاناً نسبت به تبعات بدنامی بستن پابند یا دستبند و برچسب زوال بزهکاری و عزت نفس خود در جامعه آگاهی داشته باشد و با آزادی کامل اراده موافقت خود را به بازپرس اعلام کند.[۲]

به منظور صدور و اجرای قرار فوق الذکر از حیث ساختاری، سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی باید محدوده و ظرفیت مراقبت را از طریق سامانه به دادگستری‌های کل کشور اعلام کند. قضات دادگستری باید در آن محدوده مراقبت، اقدام به صدور قرار نظارت الکترونیکی نمایند (ماده ۵ آیین نامه مزبور). نکته مهمی

---

۱. رحمانیان، سعید، **مطالعه تطبیقی نظارت الکترونیکی در حقوق کیفری ایران و آمریکا**، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق،۱۳۹۰، ص۱۲-۱۳

۲. موذن زادگان، حسنعلی، **بحران کرونا و دادرسی کیفری الکترونیکی**، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۴۰۱،ص۱۴۱

که در ماده ۱۴ آیین نامه مقرر شده است رعایت حریم خصوصی اشخاص از جمله متهم تحت مراقبت در اعمال نظارت و مراقبت الکترونیکی در دوره اجرای قرار می‌باشد. نکته دیگر در مورد این قرار امکان تغییر در محدوده مراقبت است که به موجب ماده ۱۶ آیین نامه با تأیید مرجع صادر کننده قرار امکان پذیر است[۱]. وفق مفاد ماده ۲۲ همان آیین نامه متهم تحت مراقبت می‌تواند درخواست تغییر محدوده تحت مراقبت را داشته باشد. قاضی صادر کننده قرار با پیشنهاد قاضی اجرای احکام به لحاظ حسن رفتار یا اجرای کامل تدابیر نظارتی یا دستورات مراقبتی با موافقت فرد تحت مراقبت و نیز شورای طبقه بندی زندانیان، مبادرت به تغییر محدوده تحت نظارت خواهد کرد (ماده ۲۲ آیین نامه). درخواست متهم یا پیشنهاد هر دو ماه یک بار قابل طرح است (تبصره همان ماده). آخرین نکته در مورد قرار التزام تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی، این است که مفاد قرار باید از طریق شبکه ملی عدالت به مرکز مراقبت الکترونیکی اعلام گردد و در مفاد قرار تامین، نوع اتهام، مشخصات کامل هویتی متهم، نشانی او و محدوده مراقبت و دوره زمانی قرار ذکر گردد[۲] (ماده۴ آیین نامه)

مرجع قضایی می‌تواند حضور و غیاب متهم را از طریق نظارت سامانه‌های الکترونیکی انجام دهد. نظارت و کنترل الکترونیکی روشی است که امکان کنترل حضور و غیاب متهم را از راه دور، در محدوده مکانی تعیین‌شده توسط مرجع قضایی، و در مدت معین، با استفاده از ابزارهای الکترونیکی فراهم می‌کند. در مدت اجرای نظارت الکترونیکی، متهم نباید دستگاه فرستنده را از خود جدا کند. اگر متهم به تجهیزات الکترونیکی خسارت وارد کند، ملزم به جبران آن خواهد بود. هرگونه تخریب یا آسیب به تجهیزات الکترونیکی که از رفتار بهره وران نظارت الکترونیکی ناشی شود باید به مرجع قضایی اعلام شود[۳].

---

۱. **همان،** ص۱۴۱

۲. **همان،** ص۱۴۱

۳. باری، مجتبی، **تبیین جایگاه قرارهای تامین کیفری و نظارت قضایی**، انتشارات جنگل،۱۳۹۵، ص۴۶

نظارت الکترونیکی به تنهایی یک ضمانت اجرای مستقل محسوب نمی‌شود، بلکه به عنوان یک ضمانت اجرای وابسته به حبس خانگی یا تعلیق مراقبتی از نوع فشرده استفاده می‌شود تا اطمینان حاصل شود که متهم شرایط مقرر را رعایت می‌کند[۱].

همان طور که در ماده ۶۲ قانون مجازات اسلامی بیان شده است، در جرائم تعزیری درجه پنج تا هشت دادگاه می‌تواند در صورت وجود شرایط مقرر برای تعویق مراقبتی مندرج در ماده ۴۰ قانون مذکور، برای محکوم به حبس با رضایت وی نظارت سامانه‌های الکترونیکی را صادر کند بنابراین این نهاد ارفاقی به عنوان جایگزینی برای مجازات زندان عمل می‌کند؛ بدین معنا که فردی که در مورد او مجازات زندان اجرا نمی‌شود می‌تواند تحت این نوع نظارت الکترونیکی قرار گیرد[۲]. برای مثال، اگر مجازات فردی از سوی دادگاه به مدت ۱ تا ۲ سال تعلیق شود، قاضی ممکن است تصمیم بگیرد که در ماه‌های ابتدایی این مدت، نظارت سامانه‌های الکترونیکی بر او اعمال شود. این نوع نظارت به عنوان مجازات اصلی در نظر گرفته نمی‌شود، بلکه به عنوان یک مجازات تبعی و مرتبط با تعلیق مراقبتی فشرده است[۳].

افرادی که تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی هستند، از ابزارهایی که به مچ دست یا پایشان بسته می‌شود استفاده می‌کنند و این تجهیزات، سیگنال‌هایی را به مرکز مراقبت‌های الکترونیکی ارسال می‌کنند بدین ترتیب، مجرم فقط مجاز به رفتن به محل کار یا شرکت در فعالیت‌های خاصی است که قاضی صادرکننده رای نظارت سامانه‌های الکترونیکی به او اجازه داده است و در بقیه اوقات باید در منزل بماند و رفت‌وآمدش به طور کامل نظارت می‌شود[۴]. نظارت الکترونیکی به عنوان تدبیری نسبتاً جدید برای تضمین رعایت شرایط حبس خانگی مطرح شده است[۵].

---

۱. آشوری، محمد، **جایگزین‌های زندان و مجازاتهای بینابین**، چاپ اول، انتشارات گرایش، ۱۳۸۲، ص۴۰۲

۲. آشوری، محمد، **جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین**، چاپ سوم، انتشارات مرکز نشر جهش،۱۴۰۱،ص۳۸۹

3. Canadian association of provincial court judjes-law:p.3.

4. Bonta, jame;Suzanne Wallace et Jennifer rooney; La surveillance electronique au Canada;p.3.

5. Bonta, jame,op.cit.,p.3.

در هر حال، نظارت سامانه‌های الکترونیکی به خودی خود، به عنوان یک ضمانت اجرای مستقل در نظر گرفته نمی‌شود، بلکه به عنوان یک ضمانت اجرای تبعی و وابسته به حبس خانگی یا تعلیق مراقبتی فشرده و برای اطمینان از پیروی مجرم از تعهدات صورت گرفته برای او محسوب می‌شود که اعمال نظارت سامانه‌های الکترونیکی توانسته است به عنوان یک ضمانت اجرای جایگزین حبس، کارآمد تلقی شود[۱].

بند اول: مفهوم لغوی ـ اصطلاحی نظارت سامانه‌های الکترونیکی

نظارت سامانه‌های الکترونیکی گاهی اوقات به عنوان جایگزین به کار می‌رود. این نهاد، روش جدید نظارت برای پیگیری کسانی است که در انتظار رهایی از محیط زندان هستند یا وسیله‌ای است برای تحلیل انواع مختلف محکومیت‌هایی که در اجتماع اجرا می‌شوند همچنین در پرونده‌های آزادی پیش از موعد نیز قابل اعمال است[۲]. برای اینکه بهتر بتوانیم به ماهیت نظارت الکترونیکی و این نهاد ارفاقی که یک نوع مجازاتی است که در خارج از محیط زندان به کار می‌رود و منجر به کاهش جمعیت کیفری در زندان شده است و فی الحال به دلیل کمبود زیرساخت‌ها و فرهنگ سازمانی مناسب، نوپا محسوب شده است و به این دلیل، چالش‌هایی را نیز به دنبال داشته است پی ببریم، ابتدا باید این نهاد ارفاقی را از لحاظ لغوی و اصطلاحی بررسی کنیم سپس به تبیین ماهیت و مبانی آن و چالش‌های به وجود آمده بپردازیم.

الف- مفهوم لغوی نظارت سامانه‌های الکترونیکی

نظارت، واژه‌ای عربی است که از ریشه "نظر" مشتق شده و در زبان فارسی با افزوده شدن فعل‌هایی مانند "داشتن" یا "کردن" مورد استفاده قرار می‌گیرد. در لغت، نظارت به معنای نگریستن، دیدن، دقت و تأمل کردن در انجام کاری و مراقبت

---

۱. آشوری، محمد، **جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین**، چاپ سوم، انتشارات مرکز نشر جهش،۱۴۰۱،ص۳۸۸

۲. آتابی،تومریس، **راهبردهای کاهش جمعیت زندان ها**، ترجمه: علی غلامی و پیمان حسنی، چاپ اول، انتشارات نشر میزان، ۱۳۹۶، ص۲۰۱-۲۰۷

است[۱]. یکی دیگر از معانی نظارت، پاییدن، به معنای هشیاری از وضعیت یک سامانه یا پدیده از طریق دگرگونی‌هایی است که در آن رخ می‌دهد. همچنین، نظارت می‌تواند به معنای داشتن نوعی تسلط یا اقتدار بر روی کسی، چیزی یا گروهی باشد[۲] به همین دلیل، واژه نظارت گاهی به جای کنترل نیز به کار می‌رود.

مراقبت و نظارت، چه با استفاده از ابزار و وسایل و چه به طور مستقیم، می‌تواند از سوی شهروندان بر دیگران یا از طریق حاکمیت بر شهروندان صورت گیرد[۳]. نوعی از این نظارت که توسط قوای حاکمه بر رفتار و کردار شهروندان اعمال می‌شود، ممکن است با استفاده از فناوری‌های پیشرفته به طور عملی و گسترده محقق شود. نمونه این نوع نظارت، مراقبت الکترونیکی است که بیشتر به ابزارهای مورد استفاده جهت کنترل و مراقبت از بزهکاران و محکومان اشاره دارد. این نوع نظارت، به منظور اجتناب از آثار زیانبار زندان بر مرتکبان جرایم نسبتاً کم‌اهمیت اعمال می‌شود. بی‌تردید، تبیین مفهوم نظارت سامانه‌های الکترونیکی نیازمند شناخت انواع و گونه‌های مختلف این نوع نظارت و کاربرد هر یک از آنهاست[٤].

ب- مفهوم اصطلاحی نظارت سامانه‌های الکترونیکی

معنای اصطلاحی نظارت از معنای لغوی آن فاصله نگرفته و به معنای مراقبت و کنترل است. نظارت به مجموعه‌ای از فرآیندها اطلاق می‌شود که در آن مدیران و سرپرستان، رفتار کارکنان را مشاهده کرده تا بتوانند بازخوردهای لازم را در مورد عملکرد آن‌ها اخذ نمایند. این فرآیند به مدیران کمک می‌کند تا نتایج را ارزیابی کرده و در صورت نیاز، اقدامات لازم را اتخاذ کنند. مدیران ارشد و مدیران عملیاتی باید

---

۱. معین، محمد، **فرهنگ فارسی معین**،چاپ نهم، جلد چهارم،م وسسه انتشارات امیر کبیر،۱۳۷۵،ص۴۷۴۶

۲. معین، محمد و جمعی از نویسندگان، **لغت نامه علی اکبر دهخدا**، چاپ اول، انتشارات سیروس،۱۳۴۶،ص۵۸۶-۵۸۷

۳. عظیمی، سید میثم و عبدالله زاده، حسن،**گستره‌ی فقهی-حقوقی نظارت و مراقبت الکترونیکی بر مجرمین در حقوق کیفری**،کارگاه، دوره۲،سال۵،شماره۱۹، ۱۳۹۱،ص۱۸۳

٤. واللهی، حمید و احسان پور، سید رضا، **جایگاه جایگزین حبس با رویکرد فردی کردن آنها در نظام عدالت کیفری ایران**،فصلنامه مجلس و راهبرد، سال۲۳، شماره۸۵، ۱۳۹۵،ص۲۵۷

فرآیندها و نتایج اجرایی مورد نظر برای نظارت و ارزیابی را مشخص کرده و علاوه بر آن باید فرآیندها و نتایج را به طور معقول و پایدار توسط تمرکز بر مهم‌ترین عناصر که بیشترین هزینه‌ها و مشکلات را به همراه دارند ارزیابی و اندازه‌گیری کنند. تعیین موضوع ارزیابی و نظارت بر عملکرد به دو عامل بستگی دارد:

۱- واحد سازمانی که قرار است ارزیابی شود.

۲- اهداف مورد نظر که در مرحله طراحی استراتژی تعیین شده‌اند.

نظارت در قانون آیین دادرسی کیفری شامل دو مقوله نظارت تحت سامانه‌های الکترونیکی (برای متهمان و محکومان) و نظارت قضایی به عنوان نوعی قرار است که به طور مستقیم و یا غیرمستقیم مورد بحث قرار می‌گیرد. عبارت «نظارت بر مجرمان» در فضای حقوق کیفری و علم جرم‌شناسی می‌تواند دو مفهوم متفاوت را به ذهن متبادر کند. نخست، نظارتی که از سوی نیروی پلیس یا همان ضابطین عام و یا نهادهای جامعوی و مدنی و به دستور مقام قضایی ذی‌صلاح بر مجرمانی که از طریق آزادی مشروط یا تعلیق مراقبتی آزاد شده‌اند، صورت می‌گیرد. دوم، نظارتی که از سوی کارگزاران زندان یا مامورین نظارتی که بر مجرمانی که دوران حبس خود را سپری می‌کنند، اعمال می‌شود[۱].

نظارت الکترونیکی (EM[۲]) از دو واژه «نظارت» و «الکترونیکی» تشکیل شده است. هرکدام از این واژه‌ها معانی شناخته‌شده‌ای در لغت و عرف دارند. اما مفهوم اصطلاحی این ترکیب به معنای قرار دادن کسی تحت مراقبت الکترونیکی در محل سکونت است[۳]. در واقع، نوعی بازداشت در محل سکونت یا محدوده مشخص است که به صورت الکترونیکی نظارت می‌شود. این نوع نظارت به عنوان Electronic Tagging نیز شناخته

---

۱. موذن زادگان، حسنعلی و خدادادی، بهمن، **نظارت بر مجرمان در فرایند مجازات سلب آزادی**، پژوهشنامه حقوق کیفری، سال۴، شماره۲، ۱۳۹۲، ص۲۰۴

2. Electronic monitoring

۳. جاوید زاده، حمید رضا و میره ای، سید حسن، **مراقبت الکترونیکی و بررسی اجمالی آن بر اساس آموزه‌های فقه اسلامی**، فقه و حقوق، سال۱، شماره۲، ۱۳۸۳، ص۱۹۴

می‌شود[۱]. مراقبت الکترونیکی معادل عبارت Electronic Monitoring است که در زبان فرانسوی به عنوان Surveillance Electronique وارد شده و در نظام حقوقی آنگلوساکسون رایج است. این واژه مترادف با دستبند الکترونیکی است که در فرانسه نیز به همین معنا استفاده می‌شود.

نظارت الکترونیکی در نظام عدالت کیفری ایران، روشی برای اجرای قرار تأمین التزام به حضور و نوعی از اجرای مجازات حبس در خارج از محیط زندان است. قرار تأمین، تصمیمی قضایی است که توسط مقام صالح در فرآیند تحقیقات مقدماتی و گاهی در جریان دادرسی صادر می‌شود و ممکن است مربوط به شخص متهم، سایر افراد یا اموال باشد. حبس تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی، مجازاتی جدید در کشورهای اروپایی و برخی کشورهای آمریکایی است که به تازگی در دستگاه قضایی ایران وارد شده و مطابق ماده ۶۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ برای مجرمانی که مجازات جرم ارتکابی آنها از درجه پنج تا هشت است، اعمال می‌شود.

روش نظارت سامانه‌های الکترونیکی، به دنبال ایجاد یک رویه جدید در محدودیت و ممنوعیت بزهکاران است به ویژه در مورد خشونت‌های خانگی به کار گرفته می‌شود[۲]. این برنامه امکان تلفیق شرایط «محدودیت رفت و آمد» را با محکومیت‌های اجتماعی فراهم کرده و دادگاه‌ها را قادر می‌سازد تا حکم نظارت سامانه‌های الکترونیکی را بر اساس رعایت شرایط خاص صادر کنند. این برنامه شرایط اجرای یک نظارت الکترونیکی مناسب را در زمان آزادی زندانیان فراهم کرده و عملکرد محکومان تحت این برنامه را نشان می‌دهد[۳]. نظارت سامانه‌های الکترونیکی دارای اهمیت دوگانه است و نمی‌توان آن را صرفاً سرکوب‌گرانه یا اصلاحی و درمانی دانست، بلکه هر دو جنبه را در بر دارد.

---

۱. آقایی جنت مکان، حسین، **نظارت(حبس) الکترونیکی؛ روشی نو در جانشینی کیفر زندان در پرتو قانون مجازات اسلامی۱۳۹۲** در نجفی ابرندآبادی،علی حسین، **تازه‌های علوم جنایی**(مجموعه مقاله ها)، چاپ دوم، نشر میزان،۱۳۹۵،ص۲۴

۲. حبیب پروین،کریم،**نظارت الکترونیکی در حقوق کیفری ایران و انگلستان**، چاپ اول، انتشارات بنیاد حقوقی میزان،۱۴۰۱،ص۲۴

۳. صالحی، فرانک و عارفیان، غلامرضا، **بررسی خدمات عام المنفعه در حقوق انگلستان**، مجله علمی تخصصی حقوق و علوم قضایی، سال۲،شماره۲۲، ۱۳۹۶،ص۹۷